

Beter dan gemiddeld? Liever niet!

Hoge cijfers halen is niet stoer onder brugklassers, je best daarvoor doen al helemaal niet. Als een groot deel van een klas meegaat in deze gedachtengang, kan de individuele leerling gaan denken dat hij de enige is die hard werkt.

door Hans Kuiper

Het is binnen de sociale psychologie een bekend verschijnsel dat veel mensen zich beter inschatten dan ze in werkelijkheid zijn. Een bekend voorbeeld is van de Zweed Ola Svensson, die aan studenten vroeg of ze minder goed, even goed of beter konden autorijden dan de 'gemiddelde student'. Ongeveer tachtig procent gaf aan een betere automobilist te zijn. Het vergt geen ingewikkelde wiskunde om in te zien dat dit onmogelijk is. Dit verschijnsel, het 'better-dan-gemiddeld' effect, is op tal van andere aspecten en in diverse andere landen aange-

troffen. Een variant is, dat veel personen de kans dat hun iets onplezierigs zal overkomen, onderschatten, en de kans dat hun iets plezierigs zal overkomen, juist overschatten.

Wij hebben onderzocht of een dergelijk verschijnsel ook optreedt bij Nederlandse scholieren. In het VOCL'99-onderzoek vroegen we in een vragenlijst aan leerlingen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs of ze dachten dat ze *in vergelijking tot de meeste klasgenoten*: a) beter of minder goed waren in sport, b) de school leuker of min-

HUMANTOUCHPHOTO

Het is niet stoer om goed je best te doen op school.

	<i>Goed zijn in sport</i>	<i>School leuk vinden</i>	<i>Goed kunnen leren</i>	<i>Aardig worden gevonden</i>	<i>Graag hoge cijfers halen</i>	<i>Aantrekkelijk uiterlijk hebben</i>
Meisjes	2.83	3.10	3.02	2.95	3.44	2.96
Jongens	3.20	3.06	3.10	3.03	3.67	3.11
Nederlands	2.99	3.07	3.04	2.97	3.50	2.99
Westers	3.05	3.06	3.08	2.98	3.62	3.04
Indonesisch (incl. Molukken)	3.06	3.00	3.00	2.95	3.57	3.11
ZO Aziatisch	2.99	3.08	3.10	3.14	3.78	2.99
Ned. Antillen + Suriname	2.99	3.11	3.15	3.14	3.80	3.25
rest/mixed	3.06	3.17	3.18	3.11	3.78	3.16
Turks	3.20	3.25	3.32	3.27	4.04	3.35
Marokkaans	3.22	3.26	3.30	3.20	4.04	3.43

Figuur1: Gemiddeld oordeel van leerlingen over zes aspecten van zichzelf, in vergelijking met hun klasgenoten. De schaal loopt van 1 (veel minder goed) tot 5 (veel beter).

der leuk vonden, c) beter of minder goed konden leren, d) aardiger of minder aardig werden gevonden, e) liever of minder graag hoge cijfers wilden halen, en f) er leuker of minder leuk uitzagen.

Elke vraag had vijf antwoordmogelijkheden, die aangepast waren aan de vraag. Bijvoorbeeld voor vragen a en c: 1 = veel minder goed, 2 = minder goed, 3 = even goed, 4 = iets beter, 5 = veel beter. Aangezien alle leerlingen zich in principe met al hun klasgenoten moesten vergelijken, zou het gemiddelde per klas, en dus ook het gemiddelde over alle klassen heen, op 3.0 moeten uitkomen.

Dat blijkt inderdaad het geval. Tot onze verbazing zijn de antwoorden van onze Nederlandse leerlingen nuchter en reëel. De gemiddelden luiden als volgt:

- goed zijn in sport 3.0;
- school leuk vinden 3.1;
- goed kunnen leren 3.1;
- aardig worden gevonden 3.0;
- graag hoge cijfers halen 3.6;
- er leuk uitzien 3.0.

Op vijf van de zes vragen is er dus geen, of slechts een zeer geringe vertekening.

COLLECTIEF MISVERSTAND

In dit licht is het intrigerend waarom er op het item 'graag hoge cijfers halen' wél een vrij grote vertekening optreedt. We hebben hiervoor de volgende verklaring bedacht. In tegenstelling tot bijvoorbeeld 'goed zijn in sport' en 'er leuk uitzien' zijn de posities van de leerlingen op 'graag hoge cijfers halen' niet *transparant*. Dat betekent dat leerlingen alleen door er met elkaar over te praten, van elkaar te weten kunnen komen hoe graag ze hoge cijfers halen, en hoeveel ze daarvoor over hebben. Daar komt bij dat het in de meeste klassen voor de meeste leerlingen niet 'cool' is om toe te geven dat je graag hoge cijfers haalt, en als je ze wel haalt, om toe te geven dat je er hard voor hebt gewerkt. Het is veel stoerder om te zeggen dat je het proefwerk nauwelijks had voorbereid.

Als vrij veel leerlingen in een klas erin slagen bij hun klasgenoten het beeld te creëren dat ze niet erg gemotiveerd zijn, kan in zo'n klas een *collectief misverstand* ontstaan waarbij veel leerlingen ten onrechte denken dat ze zelf meer gemotiveerd zijn dan de rest. Tevens is het niet uitgesloten dat ze zelf minder gemotiveerd raken, dan wel minder tijd aan hun huiswerk gaan besteden. Wellicht is het nuttig leerlingen bewust te maken van dit (veronderstelde) sociale proces, zodat de afname van hun motivatie kan worden tegengaan. Voor bovenstaande verklaring hebben we echter nog geen direct bewijs gevonden. Daarvoor is ander onderzoek nodig dan het grootschalige en daardoor grofmazige cohortonderzoek.

SEKSEVERSCHILLEN

We hebben echter wel de mate van de vertekening gerelateerd aan enkele andere variabelen, namelijk het klasstype, de sekse en de etnische achtergrond van de leerlingen. Hierbij kwamen enkele opvallende patronen aan het licht. Bovenstaande tabel toont de gemiddelden van jongens en meisjes en van een aantal etnische groepen op alle zes aspecten.

In de eerste plaats de sekseverschillen. Op 'goed zijn in sport' scoren de meisjes ongeveer evenveel onder het gemiddelde als de jongens erboven. Is hier sprake van een vertekening? Dat hoeft niet het geval te zijn. Immers, objectief gezien zijn jongens in vrijwel elke tak van sport gemiddeld beter dan meisjes.

Op de volgende drie aspecten zijn de sekseverschillen zeer klein. Op 'graag hoge cijfers willen halen' is het jongensgemiddelde duidelijk hoger dan het meisjesgemiddelde. De veronderstelde stoerheid zou dus meer bij jongens een rol kunnen spelen dan bij meisjes. Ook op het aspect er leuk uitzien is het jongensgemiddelde iets hoger dan het meisjesgemiddelde. Mogelijk speelt onzekerheid van meisjes over hun uiterlijk hierbij een rol – meer dan bij jongens.

De etnische minderheidsgroepen hebben, op enkele kleine uitzonderingen na, op alle aspecten een hoger gemiddelde dan de groep van Nederlandse leerlingen. De Turk- ➤

Tafellaken en servet

Vijf paar oorbellen heeft Eva inmiddels, de mooiste schitteren zacht bruin en behoorlijk volwassen in haar oren. Met welk shirtje combineren ze het beste?

Tegenwoordig kan het aankleden 's ochtends even duren. Haar uiterlijk interesseerde Eva nooit, maar dat ligt nu anders. Windjack nee, spijkerjack ja; sokken in de sandalen nee, blote voeten of gympen ja; een paardenstaart nee, een woeste haarklem ja.

Een deel van de meiden in groep 8 is de hoogte ingeschoten en draagt sexy topjes, grote zilveren oorbellen en ingewikkelde kapsels. Een ander deel is nog echt meisje, en Eva? Ach, ze zit er een beetje tussen in. Geen vergelijk hoor, met die semi-volwassen spoken. Wat heb ik me verbaasd deze zomer toen er een paar – met z'n vieren, ogen zwart van de mascara, en met maling aan iedereen – 's avonds om negen uur neerstreken op een terras waar ze giechelend aan de Fanta gingen. Wij waren net op weg naar huis, tijd om Eva en David naar bed te brengen.

Ook Eva's beste vriendin is veranderd. 'Ze draagt alleen nog maar zwart, mam, net als die andere meiden.' Blondie zwiert mee met de stroom, en giechelt zich een weg door dit nieuwe leven. Op het schoolplein laat ze zich voorstaan op haar bijdehante commentaar op alles en iedereen. In de klas doet ze het minder goed.

Eva heeft gelukkig niet lang om haar getreurd, maar zich aangesloten bij een groepje middenmoters. De Fanta's worden er anders *getimed*, zeg maar. De 'mimoens' zoals Eva cum suis zichzelf noemen, zijn met zijn vijven én gemengd. Een gezellig clubje dat normaal groet als je ze tegenkomt en gewoon terugpraat als je een vraag stelt. En dat 's middags te kermis gaat en dat nog hartstikke spannend vindt ook.

Toch merk ik aan Eva dat de hormonen beginnen op te spelen. Dan heeft ze zomaar last van een beetje welschmerz – maar *aucune* idee waar haar onvrede vandaan komt en zeker niet het besef om er een drama van te maken. 'Lastig', vindt ze het, 'onbegrijpelijk, mam'.

Tussen tafellaken en servet wordt veel getwijfeld. Bijvoorbeeld tijdens de voorbereidingen voor haar verjaardagsfeest. 'Wie zal ik vragen, mam, wat zullen we gaan doen?'

Ik kan me nog goed herinneren dat haar laatste partijtje – voor mij in ieder geval – verpest werd door een van de spookjes. Die vond ons griezelfeest 'ontzettend leuk georganiseerd', maar het kwam er zo uit dat ik dacht: 'rot op, stuk verdriet.' Wim Sonnevelds 'Harry' indachtig, zei ik niet: 'Meid, ga uit mijn ogen!' Ik hield dapper mijn mond en liet de tijd zijn werk doen. Het spookje verdween al snel van het toneel.

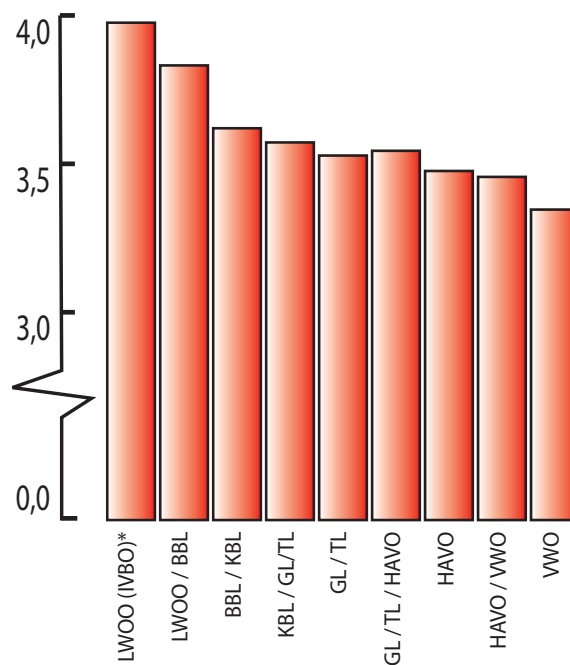
Dit keer zijn er slechts drie meiden door Eva's selectie gekomen. Jongens komen natuurlijk niet *im Frage*: praten op het schoolplein en naar de kermis, oké! Maar in huis halen voor een slaapfeestje?! No way!

Ik ga de luchtbedden maar eens klaarleggen. De dames komen zo. Zou Eva zich al omgekleed hebben?

>> se en Marokkaanse leerlingen hebben op alle aspecten het hoogste gemiddelde, dus de sterkste mate van vertekening. Naar dit verschijnsel is nog weinig onderzoek gedaan. Wellicht betreft het hier een 'coping mechanisme' om met de minderheidsstatus om te gaan.

NIVEAU

Op dezelfde wijze kan een tabel van de gemiddelden per klastype worden getoond. Omdat de gemiddelden op de meeste aspecten maar weinig van elkaar verschillen, volgt hier alleen een overzicht van het aspect 'graag hoge cijfers halen'.

Figuur 2: Gemiddeld antwoord van leerlingen per klastype (leerjaar 1) op de vraag of ze, in vergelijking met hun klasgenoten, graag hoge cijfers halen. De schaal loopt van 1 (veel minder graag) tot 5 (veel liever).

* De gegevens zijn verzameld in schooljaar 1999/2000, het eerste jaar dat het vmbo integraal was ingevoerd. Veel scholen hadden hun eerste klassen echter nog volgens de oude systematiek (IVBO/VBO in plaats van LWOO/BBL) aangeduid.

Hoe lager het klastype, hoe groter de vertekening. Ook dit kan verklaard worden met de eerder genoemde 'stoerheid' onder leerlingen. Samenvattend blijkt het dus vooral onder jongens, onder leerlingen van Turkse en Marokkaanse komaf en in de lagere leerniveaus niet *salonfähig* om te zeggen dat je graag goede resultaten haalt. Bovenstaande resultaten zijn verkregen in het eerste leerjaar van het voortgezet onderwijs. In het derde jaar hebben we overwegend dezelfde patronen aangetroffen. Eén uitzondering: de vertekening bij de Turkse leerlingen week niet langer af van die van de andere etnische minderheidsgroepen, terwijl de vertekening bij de Marokkaanse leerlingen juist was toegenomen.

De gegevens zijn afkomstig uit: H. Kuyper & M.P.C. van der Werf, VOCL'99: De resultaten in het eerste leerjaar. GION, Groningen 2003.